

III

RAZVOJ NOP-a U ZAGREBAČKOJ OBLASTI DO FORMIRANJA 10. KORPUSA

Kraći prikaz događaja u Zagrebačkoj oblasti i na teritoriju 2. operativne zone NOV i POH do stvaranja Korpusa daje potpuniju sliku svih okolnosti razvoja NOP-a oružanog ustanka i narodnooslobodilačke borbe.

Već u ljeto i ranu jesen 1941. godine formirane su ove partizanske grupe: Kalnička, Javorovačka i Bjelovarska, a zatim Cazmanska, Garešnička i Varaždinska. U zagrebačkoj Dubravi je 21. jula 1941. stvorena grupa koju neki zovu odredom, ali se on nije mogao održati.

U toku zime 1941/1942. god. pojačan je politički rad i prikupljanje oružja, tako da se priličan broj sela Zagrebačke oblasti počeo svrstavati uz narodnooslobodilački pokret. Popunjavaju se i obnavljaju partizanske grupe, stvaraju nove i širi njihova aktivnost. Ludbreško-Varaždinska, Kalnička i Bilogorska, Cazmanska i Garešnička grupa povećavaju brojno stanje i naoružanje, a neke se grupe spajaju.

Partizanskim grupama rukovode partijska rukovodstva i ona se brinu o njihovu popunjavanju i stvaranju novih.

Vojna aktivnost grupa u to vrijeme nema šire značenje, ali njihove akcije imaju u narodu zapaženi odjek. Grupe i odredi najviše izvode akcije radi razoružavanja žandarskih patrola, ustaša i domobrana kod njihovih kuća i napada na općinska mjesta. Grupe, uglavnom, žive u konspiraciji i rijetko se pojavljuju pred narodom. U akcije kreću noću. O njihovu čuvanju, prehrani i obavještavanju brinu partijski aktivisti i rodbina boraca iz tih mjesta.

Na konferenciji se vojnih i političkih predstavnika partizanskih i partijskih rukovodstava u Slavoniji, u Brusniku kod Pakraca 23. i 24. decembra 1941. god., a nakon spajanja Čazmanske i Garešničke grupe, stvara partizanski odred »Sloga« od partizanskih grupa iz okolice Bjelovara, Garešnice i Čazme. Taj odred ubrzo postaje 3. četa Prvoga slavonskog NOP bataljona.¹ U toku zime i proljeća 1942. god. izvodi akcije u Moslavini u širem rajonu Moslavačke gore. Odredu »Sloga«, odnosno četi, priključila se je i Bjelovarska grupa.

Potkraj marta 1942. god., po naređenju Glavnog štaba NOPO Hrvatske, štab Prvoga slavonskog NOPO odvojio je komandu 3. čete i stavio je pod komandu novoformiranog štaba 2. operativne zone NOPO Hrvatske, koji je

¹ *Oslobodilački rat*, knj. I, str. 161.

počeo djelovati na području Moslavine. Četa je poslužila kao jezgra za formiranje Moslavačkog NOPO i dalje širenje ustanka na tom području.²

Odred je, u dvije neprijateljske ofenzive (27, 28. i 29. 3. 1942), uspio nanijeti neprijatelju gubitke, izvući se iz neprijateljskog okruženja, povući se na područje Slavonije u rajon Daruvar, ponovo se vratiti u Moslavinu i nastaviti akcije na manja neprijateljska uporišta i grupe koje su se kretale terenom.

Na proširenom plenumu Okružnog komiteta KPH za okrug Krapinu, 28. februara 1942. god., u Bedekovčini, odlučeno je da se formira štab Narodno-oslobodilačke vojske Hrvatskog zagorja, što je i učinjeno 28. marta 1942.³ Neposredno nakon plenuma, tj. 17. marta 1942. god. je iznad sela Brdovca kod Zaprešića formiran partizanski vod jačine 10 boraca. To je bio prvi partizanski vod u Hrvatskom zagorju. Vod je 23. marta 1942. god. prerastao u Prvu zagorsku partizansku četvu u koju su ušle Stubička, Zlatarska i Klanječka partizanska grupa. Četa je imala tri voda, a kasnije je osnovan i četvrti. Potkraj aprila 1942. imala je 147 boraca.⁴

Zagorska četa (pravilnije zvati odred) izvodila je akcije na neprijateljska uporišta, domaće izdajnike i špijune, zbog čega su je ustaše, žandari i domobrani 8. maja 1942. godine napali jačim snagama. Prvog dana borbe četvrti vod se prebacio preko Save na Zumberak, a ostatak čete je u žestokim borbama bio razbijen 12. maja 1942. godine.⁵

U početku marta 1942. god. je odlukom Okružnog komiteta KPH za Varaždin u rajonu Kalnika od boraca varaždinskog i bjelovarskog okruga i partizanskih grupa, formirana Kalnička partizanska četa sa 56 boraca (naziva se i Kalničkim NOP odredom).⁶ Do sredine aprila četa je izvela nekoliko uspješnih akcija na svom području. Zbog njezine aktivnosti neprijatelj ju je 23. aprila 1942. god. napao jednom ustaško-domobranskim brigadom (kombiniranim zdruhom). Uprkos, nadmoćnosti neprijatelja komanda čete s Božom Lajnerom na čelu uspjela je izvući četvu iz neprijateljskog obruča, a zatim je podijelila u manje grupe i sklonila u obližnja sela do svršetka neprijateljske ofenzive. Međutim, te grupe su ubrzo razbijene i od čete su ostale samo tri grupe sa svega 16 boraca.⁷

U početku januara 1942. god. je Vrhovni štab NOP odreda Jugoslavije, radi daljnjeg razvoja NOB a u Hrvatskoj i lakšeg rukovođenja borbom, naredio Glavnom štabu NOP odreda za Hrvatsku da podijeli teritorij na četiri operativna područja (zone) s jedinstvenim rukovodstvom za svako područje. U direktivi se, uz ostalo, navodi da 2. operativna zona obuhvaća Zumberak i Pokuplje, Turopolje, Hrvatsko zagorje, Kalnik i Moslavinu, te naređuje da se s teritorija 1. operativne zone prebace tri partizanske grupe radi pomaganja

² Arhiv Vojnoistorijskog instituta (AVII) kut. 102 B br. reg. 46/10 4/2 kut. 102 V, br. reg. 21/4, *Oslobodilački rat*, knj. I, str. 259. i 26.

³ *Hrvatsko zagorje u NOB*, izd. Epoha, Zagreb 1959, str. 64; *Vojna enciklopedija (VE)*, Beograd, 1967, str. 711.

⁴ AVII, kut. 102 B, br. reg. 40/1; VII, tom V, knj. 4. str. 249-251; *Hrvatsko zagorje u NOB*, Epoha, Zagreb, 1959. str. 65, 67 i 69.

⁵ AVII, kut. 102 B, br. reg. 40/1; tom V, knj. 4, str. 249-251; *Hrvatsko zagorje*, str. 77-79.

⁶ AVII, kut. 102 B, br. reg. 46/1.

⁷ AVII, kut. 102 B, br. reg. 46/1.

širenja NOP-a u tim područjima.⁸ Radi izvršenja tih zadataka Glavni štab NOP odreda Hrvatske, na sastanku 20. i 21. marta 1942. godine, održanom u zaseoku Tomićima u mjestu Drežnici, uz ostalo, odlučuje da se u Hrvatskoj formira pet operativnih zona i da se na područje 2. zone upute neki borci iz Korduna.

Na osnovi te odluke je 13. aprila 1942. godine imenovan Stab 2 operativne zone NOP odreda Hrvatske sa sjedištem u Moslavini.⁹ Zadatak mu je bio uspostavljanje veza sa svim partizanskim grupama u zoni, aktiviranje grupa i povezivanje sa susjednim jedinicama. Stab je presporo provodio taj zadatak, jer se njegov utjecaj nije dovoljno osjećao dalje od Moslavine. Tada su narodnooslobodilačkom borbom u Hrvatskom zagorju rukovodili Okružni komitet KPH (OK KPH) za Zagreb, OK KPH za Krapinu i OK KPH za Varaždin, zatim Štab Narodnooslobodilačke i dobrovoljačke vojske Hrvatskog zagorja, a oružanim ustankom u Moslavini rukovodio je OK KPH za Čazmu. Uz to je na terenu radilo i Povjerenstvo CK KPH za Zagrebačku oblast.¹⁰

U početku jula 1942. godine, ne znajući da je Glavni štab NOP odreda za Hrvatsku već formirao štab operativne zone sa sjedištem u Moslavini, Povjerenstvo CK KPH u Zagrebu odredilo je drugi štab te zone¹¹ sa sjedištem u Žumberku, i dalo mu zadatak da kontrolira djelatnost jedinica u Hrvatskom zagorju, Žumberku i Pokuplju, s kojima štab zone u Moslavini nije imao vezu. U početku jula 1942. godine u Zagreb je stigao član CK KPJ i Vrhovnog štaba Ivo Ribar Lolo i partijskom i vojnom rukovodstvu Zone pomagao srediti vojne jedinice na području Zone. On je 25. avgusta 1942. godine na mjesto dotadašnjih dvaju štabova (jednoga u Moslavini drugoga u Žumberku) imenovao jedan štab 2. operativne zone NOP odreda Hrvatske sa sjedištem u Žumberku. Za kratko vrijeme taj je štab uspio uspostaviti vezu sa svim partijskim i vojnim rukovodstvima na svome operativnom području i organizacijski srediti sve tadašnje partizanske jedinice i osnovati nove.¹²

Uspješno djelovanje jedinica NOP-a od jula do oktobra 1942. godine u Moslavini omogućilo je veću mobilizaciju ljudstva za popunu postojećih i formiranje novih jedinica. Tako je 23. avgusta 1942. god. od NOP čete »Kasim Cehajić« i druge čete 6. bataljona Banijskog NOP odreda, formiran Moslavački bataljon.¹³ U početku septembra iste godine (od 5. do 8.9.1942) u selu Prokopu je (ispod Moslavačke Gore) od Moslavačkog NOP bataljona i novodošlog ljudstva formiran Moslavački NOP odred. Imao je 2 bataljona sa 284 borca, a od naoružanja 239 pušaka, 6 puškomitraljeza i 20 pištolja. Odred je potpadao pod komandu Štaba 2. operativne zone NOP odreda Hrvatske.¹⁴ Stalno je jačao i davao ljudstvo za formiranje novih i popunu

⁸ VII, knj. 2, tom II, dok. 81; tom 5. knj. 3, dok. 2.

⁹ AVII, kut. 102, br. reg. 13/1; 18/1, kut. 102 A, br. reg. 5/7 i 21/4 kut. 2.

¹⁰ AVII, kut. 102, br. reg. 13/1; kut. 102 B, br. reg. 7/4; VII, tom II, knj. 5, dok. br. 143; VII, tom V, knj. 3, dok. 14.

¹¹ Ivan Krajačić, Stevo Verdić, komandant, Marko Belinić Stubičanec, poli komesar.

¹² AVII, kut. 1471, br. reg. 29/1; kut. 106, br. reg. 38/1; kut. 471/A br. reg. 4/2; kut. 474, br. reg. 412; kut. 103, br. reg. 10/3, br. reg. 17/1, 28/1, 39/1.

¹³ AVII, kut. 102 B, br. reg. 4/2; kut. 102 A, br. reg. 25/1; kut. 2, br. reg. 47/4.

¹⁴ AVII, kut. 102 B, br. reg. 25/2; kut. 1602. br. reg. 10/9; kut. 105, br. reg. 39/1.

postojećih jedinica. Tako je 30. decembra 1942. god. uputio jedan bataljon od oko 300 boraca za formiranje 17. slavonske brigade 4. divizije NOVJ. Formiran je 2. bataljon 20. februara 1943. god, a u početku maja i 3. bataljon. U martu iste godine dao je oko 200 boraca za popunu jedinica 4. divizije, a u maju još 2 bataljona za formiranje 10. slavonske divizije (od 17. oktobra 1943. god. 28. divizija NOVJ). Odred je tako ostao s jednim bataljonom.¹⁵ 9. juna formiran je 2. bataljon, a 9. augusta i Udarni bataljon. Tako Odred ponovo ima tri bataljona sa 1.000 boraca. Udarni bataljon Odreda je 4. septembra 1943. godine ušao u sastav tada formirane NO brigade »Braća Radić« dok je septembra 1943. god. glavnina njegovih snaga ušla u sastav 2. brigade (Moslavačke) 2. operativne zone Hrvatske. Dva dana kasnije, 23. septembra, od preostalog ljudstva i terenskih četa formiran je 1. bataljon, a 30. septembra i 2. bataljon. U međuvremenu je na području Moslavine, 22. augusta 1943. godine, formirana i komanda Moslavačkoga vojnog područja.¹⁶

U sredini septembra 1942. godine na Kalniku je djelovalo nekoliko manjih partizanskih grupa. Radi aktiviranja tih grupa i oživljavanja borbe na tom području Glavni štab NOP odreda za Hrvatsku je 22. septembra 1942. g. naredio Štabu 2. operativne zone da formira bataljon koji će obuhvatiti zapadni dio Bilogore, Kalnika i Ivanšćice.¹⁷ Na osnovi takve direktive je na području Slavonije, po odluci Štaba 3. operativne zone i oficira Glavnog štaba Rade Bulata, u selu Bijeloj kod Daruvara, 10. oktobra 1942. god., od Banijske proleterske čete i boraca iz sastava 1. i 2. slavonskog NOP odreda formiran Kalnički NOP odred. Odred je imao dva bataljona jačine 190 boraca.¹⁸ Odmah nakon formiranja Kalnički NOP odred je krenuo na Kalnik gdje je vodeći borbu stigao između 18. i 20. oktobra 1942. godine.

U međuvremenu je 6. oktobra 1942. god. u Žumberku 4. vod Zagorske partizanske čete u sastavu Zumberačko-Pokupskog NOP odreda prerastao u četu, (poznatu kao Zumberačka četa). Popunjena borbama iz Hrvatskog zagorja, Zagreba i Korduna Četa je imala 55 boraca. Ona je 9. oktobra 1942. god. kod sela Brdovca prešla rijeku Savu i prebacila se u Hrvatsko zagorje putujući na Kalnik, gdje je 10. novembra 1942. godine ušla u sastav Kalničkog NOP odreda.¹⁹

Uspješno djelovanje Kalničkog NOP odreda na Kalniku i u neposrednoj blizini Zagreba od sredine oktobra do kraja decembra 1942. godine, omogućilo je priliv novih boraca u partizanske jedinice. Tako je Kalnički NOP odred 30. decembra 1942. god. dao dva bataljona (350 boraca) za formiranje 17. slavonske NO brigade i ostao samo s jednim bataljonom.²⁰ Njegov 2. bataljon ponovo je formiran 19. januara 1943. god., a 3. bataljon 25. februara. U sredini marta 1943. god. uputio je jedan bataljon za popunu

¹⁵ AVII, kut. 105, br. reg. 20/1, 39/1 i 12/5; kut. 1472. br. reg. 22/3 i 38/3; kut. 1474.

¹⁶ AVII, kut. 105, br. reg. 39/1; kut. 106, br. reg. 19/2; kut. 1472 br. reg. 40/3; kut. 1472 A, br. reg. 16/9, 31/9 i 37/9.

¹⁷ VII, tom V. knj. 7. dok. 56 i 57; *Hrvatsko zagorje u NOB*, str. 65.

¹⁸ AVII, kut. 102 B, br. reg. 4/3, 48/2 i 6/3; kut. 1471 br. reg. 13/1; kut. 1472, br. reg. 3/3.

¹⁹ AVII, kut. 1028, br. reg. 34/3; 1471, br. reg. 13; Rade Bulat: *Zumberak i Pokuplje u NOB, izd. Kulture, Zagreb 1951.*

²⁰ AVII, kut. 102 B, br. reg. 34/3; kut. 105, br. reg. 20/1; kut. 1600; br. reg. 1/3.

slavonskih jedinica, u aprilu je ponovo formirao 3. bataljon, a u maju i 4. bataljon. Tada je Kalnički NOP odred imao četiri bataljona sa 620 boraca.²¹

Na Hrsovu je brijegu kod Ravnice (blizu Klanjca) 6. i 7. februara 1943. god. održano partijsko savjetovanje za okrug Krapinu. U ime Povjerenstva CK KPH za Zagrebačku oblast prisustvovao mu je sekretar Povjerenstva Ivo Marinković Slavko. Na savjetovanju je, uz ostalo, razmatrana i djelatnost partizanskih jedinica, udarnih i diverzantskih grupa, te odlučeno da se aktivisti i simpatizeri NOP-a upućuju u partizanske jedinice i pojačaju akcije u Hrvatskom zagorju.²²

Zahvaljujući uspješnom djelovanju jedinica Kalničkog NOP odreda u proljeće 1943. god. narod se Hrvatskog zagorja sve više uključuje u NOP. Broj dobrovoljaca za popunu partizanskih jedinica raste. Tada na Kalnik počinju dolaziti grupe dobrovoljaca iz klanjačkoga, krapinskog i zlatarskog kotara. Tako je na Kalniku, u prvoj polovici maja 1943. god., od boraca iz Zagorja, formirana Zagorska udarna četa, a 27. jula 1943. od Zagorske udarne čete i dijelova 2. bataljona Kalničkog NOP odreda formiran je Udarni bataljon »Matija Gubec«.²³

Za brži razvitak oružane borbe na području 2. operativne zone sjeverno od rijeke Save posebno je važna činjenica bilo postojanje i djelovanje Kalničkog i Moslavačkoga partizanskog odreda. Oni su izvodili akcije na širem području — osim Međimurja — i svojom aktivnošću prenijeli su oružanu borbu daleko od svojih užih područja, Kalnika i Moslavačke gore. Odredi su potkraj 1942. god. i na pragu 1943. god., prije upućivanja bataljona za formiranje slavonskih brigada, imali pet bataljona s više od 1.000 naoružanih boraca. Bili su čvrsta vojna i politička jezgra pospješivanja razvoja oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti.

Opći uspjeh NOP-a širom Jugoslavije i Hrvatske dao je poleta širenju i omasovljenju borbe u Zagrebačkoj oblasti. Pogotovu je Prvo zasjedanje ZAVNOH-a na Plitvicama 1943. god. i Otočcu, hrvatskom i srpskom narodu Hrvatske dalo jasne perspektive ostvarenja njihovih nacionalnih i socijalnih prava.

Uspjesi Kalničkog i Moslavačkoga partizanskog odreda, koji su ne samo omasovili svoje redove nego stvorili i poluoslobođene teritorije, već su u ljeto 1943. god. omogućili dolazak 12. divizije NOVJ iz Slavonije. Glavni štab NOV i POH je 27. 6. 1943. naredio 6. korpusu NOVJ da uputi 12. diviziju s tri brigade na Kalnik radi izvođenja akcija u Zagorju i prema hrvatsko—slovenskoj granici. Istovremeno je naredio da se po dolasku divizije na Kalnik formira zajednički operativni štab koji će koordinirati akcije 12. divizije i Kalničkoga partizanskog odreda. Operativni štab sačinjavali su Mato Jerković, komandant, Marijan Cvetković, politkomesar, Rade Bulat načelnik Štaba, Milan Stanivuković, zamjenik komandanta i Joža Horvat, zamjenik politkomesara.

²¹ AVII, kut. 1600, br. reg. 6/3 i 14/3; kut. 1472, br. reg. 16/3, 32/3 i 23/4; kut. 1474, br. reg. 30/1.

²² *Hrvatsko zagorje u NOB*; VE, tom 10, str. 711.

²³ *Hrvatsko zagorje u NOB*; VE tom 10, str. 711; VII, tom 5. knj. 22; dok. 41, str. 146-148.

Još dok je prelazila preko Bilogore, 12. divizija je već imala borbu s jedinicama 187. njemačke rezervne divizije kod Velike Pisanice i Velikog Grdevca. Divizija je s dvjema brigadama (12. i 16) 1. jula 1943. god. svojim prednjim djelovima stigla u Ludbreški Ivanec i Apatovac gdje je uspostavila vezu sa Štabom Kalničkog NOP odreda. Operativni štab, formiran 4. na 5. jula 1943, prihvatio je prijedlog Štaba Kalničkog odreda i OK KPH Varaždin da se iz Jalkovca kod Varaždina počne izvlačiti artiljerijski divizion domobrana čiji je komandant bojnič Demeter Varda cjelokupnim vojničkim i starješinskim sastavom izrazio spremnost da stupi u partizane. Varda je radi obmanjivanja neprijatelja zahtijevao da prijelaz bude tako izveden da partizani »napadnu« garnizon. Plan i lozinka »napada« utvrđeni su potanko za 7. jula 1943. god. Pokret 12. divizije i Kalničkog odreda sa tri bataljona u dolinu rijeke Bednje i prema Varaždinu izveden je brzo i bez zadržavanja. Kalnički odred, koji je Divizija osiguravala prema Zagrebu i Varaždinu, upao je 7. jula 1943. god. u Jalkovec i »razoružao« artiljerijski divizion. Zaplijenjeno je 8 poljskih haubica 105 mm, od kojih je 6 uništeno na licu mjesta jer su bile teret za pokret Divizije i Odreda dolinom Bednje, i dva vagona granata. Dvije haubice su zadržane radi napada na Lepoglavu, ali je jedna poslije drugog dana pokreta i borbe u dolini Bednje kod sela Margečana morala biti uništena.

U Jalkovcu je na našu stranu prešlo svih 5 oficira i 150 domobrana. Zaplijenjeno je 250 pušaka, 2 mitraljeza i 40.000 metaka. Akcija je imala veliko političko značenje, jer je najneposrednije odjeknula u Varaždinu, a i u čitavoj Zagrebačkoj oblasti, posebno u redovima domobranstva.

Nakon uspješno izvedene akcije na Jalkovec, pokret više od 2.000 partizana prema Ivancu i Lepoglavi bio je prava demonstracija snage Narodno-oslobodilačke vojske. Hrvatski se narod tog dijela Hrvatskog zagorja na djelu uvjerio u lažnost ustaške propagande o tobože nekakvim malim »grupicama« partizana sastavljenim od komunista, Srba i Zidova, koji izazivaju »nered« u mirnim hrvatskim selima.

Približavanje partizana Ivancu i Lepoglavi odmah je izazvalo reakciju nekoliko ustaško-domobrantskih bojni i glavnih snaga 187. rezervne njemačke divizije na hrvatsko-slovenskoj granici u blizini Trakošćana. Borbe vođene s ustašama i domobranima 9. i 10. jula nisu omele Operativni štab u njegovoj odluci da 13. na 14. jula napadne Lepoglavu, odnosno da to bude na dan pada Bastille, i da oslobodi oko 100 političkih zatvorenika, članova KPJ i SKOJ-a od ukupno 733 zatvorenika. Napad na Lepoglavu započeo je u planirano vrijeme. Robijašnica u Lepoglavi bila je tako vojnički osigurana da je to bilo teško savladati pješadijskim oružjem. Na pročelju zgrade, na glavnom ulazu u kaznionicu nalazilo se mitraljesko gnijezdo koje nije bilo moguće zauzeti bez haubice. U trenutku kad je kod neprijatelja oslabio otpor, zaglavila se granata u cijevi haubice. Spretnošću i hrabrošću partizana Dijakovića granata je štapom izgurana i ispaljena je. Oko 7 sati 14. jula 1943. god. Lepoglava je bila oslobođena iako su PTS, 11. ustaška bojna »i ustaške snage Zagrebačke posadne bojne u Lepoglavi i Ivancu pokušavali to onemogućiti.

Ulazak partizana u Lepoglavu, samo nekoliko kilometara udaljenu od hrvatsko-slovenske granice prema Cvetlinu kod Trakošćana, djelovao je kao najjači potres. Narod je svojim očima vidio mnoštvo partizana, i što je

najvažnije, uvjerio se da su velika snaga kada mogu zauzeti takvu tvrđavu kao što je kaznionica u Lepoglavi.

Oslobođenje naših drugova i zauzimanje poznate robijašnice nije imalo samo političko značenje za narodnooslobodilački pokret Hrvatskog zagorja. Takav vojni uspjeh jedne partizanske divizije i partizanskog odreda na samoj njemačkoj granici odjeknuo je širom Jugoslavije, jer u to vrijeme i pod takvim okolnostima ni jedna slična fašistička tvrđava nije pala u porobljenoj Evropi.

Nakon oslobođenja Lepoglave Stab operativne zone nije uspio da 12. divizijom i Kalničkim odredom prodre dublje u Hrvatsko zagorje. Bio je zaustavljen kod Trakošćana. Njemačke i ustaške snage prešle su u napad s ciljem da protjeraju partizane iz Hrvatskog zagorja i spriječe njihov prijelaz preko »njemačke« granice.

Borbe koje su 12. divizija i Kalnički odred vodili na Macelj gori, Strahinjčici i Ivanščici u srcu Zagorja, iako vođene radi povlačenja prema Kalniku, imale su izuzetno veliko značenje za kasniju mobilizaciju novih boraca i jačanje NOP-a na tom području. Neprijatelj nije prestajao koncentrično napadati radi odbacivanja Divizije i Odreda iz Zagorja. Borbe započete napadom na Lepoglavu nisu prestajale dok se 12. divizija nije povukla s Kalnika na Bilogoru i u Slavoniju. U povlačenju su sve borbe bile vrlo teške, ali najžešća se odigrala kod sela Apatovca, gdje su ustaše i bojna koturaša (biciklista) iz Koprivnice, prepadom iz šume Kalnik, pokušali razbiti neke jedinice Kalničkog odreda koje su se, zamorene danonoćnim borbama, nalazile na granici ljudske fizičke moći. Odlučnim protunapadom neprijatelj je kod Apatovca razbijen, a 12. divizija, prešavši prugu Križevci—Koprivnica u noći 22. jula 1943. god., povukla je na sebe dijelove 187. njemačke divizije s kojima je neprekidno vodila zaštitničke borbe na Bilogori vraćajući se na Papuk.

Prolazak 12. divizije kroz Bilogoru i Hrvatskog zagorje i borbe u kojima je ravnopravno sudjelovao Kalnički partizanski odred prelomni su trenuci za jačanje oružane borbe na Kalniku i Bilogori. Neprijatelj je bio suočen s brojno jakim snagama koje su se uspješno borile što je pozitivno odjeknulo i dovodilo nove borce i donosilo proširenje oslobođenog i poluoslobođenog teritorija.

Sela Veliki Poganac, Ivanec, Ribnjak, Duga Rijeka i druga postala su sigurnije baze za prihvat i odmor partizana. Boravak 12. divizije ubrzo je potvrdio procjenu Štaba 2. operativne zone koji je potkraj jula 1943. god. stigao sa Zumberka u selo Ribnjak na Kalnik, da postoje realne mogućnosti za stvaranje prve brigade. Tako je 4. septembra 1943. godine, u neposrednoj blizini sela Ludbreški Ivanec, od dva bataljona Kalničkog i jednog bataljona Moslavačkoga partizanskog odreda formirana brigada »Braća Radić« sa 710 boraca. Ona je, drugi dan nakon formiranja, kod sela Svibovca u dolini rijeke Bednje u blizini Varaždinskih Toplica, doživjela borbeno krštenje s jednom manjom njemačkom jedinicom 187. rezervne divizije. U borbi je sudjelovao i vod konjanika-domobrana koji su, nekoliko sati prije te borbe, pod komandom poručnika Branimira Cikojevića s konjima i punom ratnom opremom napustili domobransku središnju školu u Varaždinu i prešli na stranu partizana.

Kapitulacija fašističke Italije još je više ubrzala masovno pristupanje

naroda NOP-u i povećala demoralizaciju u redovima hrvatskog domobranstva. Uskoro je iz Varaždina, pod komandom domobranskog zastavnika Vjekoslava Smeha Alibabe stigla jedna satnija (četa) s oko 130 domobrana, od koje je jedan dio ostao u novoformiranoj brigadi.

Na padinama Zagrebačke gore osniva se 13. 9. 1943. god. Zagrebački partizanski odred, sastava dva bataljona, sa 272 borca. Mjesec dana kasnije se brojno stanje odreda povećalo na 495 boraca.

Prva moslavačka brigada osnovana je 21. 9. 1943. god. sa 700 boraca, a 25. 9. i Bjelovarski odred sa 200 boraca, da bi 30 dana kasnije imao 495 boraca, 366 pušaka i 5 automata.

U početku oktobra 1943. god. u Hrvatskom je zagorju formiran 2. zagorski partizanski odred, koji je potkraj godine imao 600 boraca, 337 pušaka, 13 automata, 18 puškomitraljeza i 23 pištolja.

Za razvoj i širenje narodnooslobodilačke borbe, stvaranje novih jedinica i povećanje oslobođenog teritorija, pogotovu nakon kapitulacije Italije, posebno je značenje potkraj septembra 1943. godine imao dolazak 28. divizije na Kalnik. Njezine akcije skupa s brigadom »Braća Radić«, 1. moslavačkom brigadom i Kalničkim partizanskim odredom omogućile su da se u dvomjesečnim borbama oslobodi najveći dio područja 2. operativne zone, odnosno Zagrebačke oblasti.

Zajedničke borbe 28. divizije, brigada i Kalničkog odreda počele su 28. 9. 1943. god. napadom na neprijateljsko uporište Varaždinske Toplice. U Varaždinskim Toplicama uništen je jedan eskadron domobranske 1. konjičke jedinice i oko 150 njemačkih policajaca i žandara. Neprijatelj je imao 30 mrtvih i 166 zarobljenih vojnika. U noći 2. na 3. oktobra 1943. god. oslobođen je Ludbreg u kojem su se nalazili domobrani i ustaše. Uporna i žilava borba brigade »Braća Radić«, koja je osiguravala Varaždin kod sela Semovca, pokazala je ustašama da su partizani jak i snažan protivnik. Oslobođenjem Ludbrega izvojevana je jedna od važnih bitaka koja je dala snažan polet jedinicama za oslobađanje drugih mjesta – Novog Marofa, Ivanca u Zagorju, Zlatara a 7. 11. 1943. god su 21. brigada 28. divizije, Kalnički PO, brigada »Braća Radić«, 1. moslovačka brigada i Bjelovarski PO, nako 20-satne borbe oslobodili Koprivnicu u kojoj se nalazilo 1.200 neprijateljskih vojnika. U borbi je zarobljeno 456 neprijateljskih vojnika, ubijeno 60, zaplijenjeno 605 pušaka, 18 puškomitraljeza i 3 minobacača. Na željezničkoj stanici uništeno je 12 lokomotiva i 300 vagona. Zaplijenjena je velika količina hrane. Naše su jedinice imale 29 mrtvih i 61 ranjenog borca i starješinu.

Oslobođenje Koprivnice je u ono vrijeme bila velika pobjeda NOVJ, jer je Koprivnica bila jedan od većih gradova a partizanske jedinice su je držale oslobođenom tri mjeseca.

Čazma je oslobođena 21. 11. 1943. godine. U njoj je uništena 1. bojna domobranske 5. gorske pukovnije sa 220 njemačkih vojnika i 30 žandara, a dva dana kasnije, ispred položaja kod Čazme, naneseni su veliki gubici dijelovima 187. njemačke divizije. Među ostalim, uništeno je 30 kamiona, zaplijenjena su dva topa 75 mm i srušen jedan avion.

Oslobođenjem Čazme, Ludbrega, Novog Marofa, Varaždinskih Toplica, Koprivnice, Đurđevca, većih naseljenih mjesta koja su, sva osim Toplica, bila i

kotarska središta, i velikog dijela teritorija kotara Varaždin, Križevci, Bjelovar, Garešnica i Čazma - postignutim uspješnom aktivnosti jedinica 2. operativne zone i 28. divizije — stvoren je veliki slobodni teritorij na Kalniku, u Podravini, na Bilogori, u Moslavini i na jednom dijelu kotara Ivanec, Zlatar i Krapina u Hrvatskom zagorju. To je omogućilo masovnu mobilizaciju, stvaranje narodnooslobodilačkih odbora (NOO) i djelovanje brigada, divizija i korpusa.

Domobranske su se jedinice i garnizoni na području Zagrebačke oblasti jako demoralizovali i sve su učestalije grupe i čitave jedinice prelazile na stranu narodnooslobodilačkog pokreta. Uspjesi postignuti na vojnom polju imali su, također, veliko političko značenje. Doprinosili su utjecaju NOP-a na političko opredjeljenje hrvatskog naroda u tim krajevima, i on je sve masovnije počeo stupati u borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Mačekova politika »čekanja« bila je dokraja raskrinkana. Ugledniji i utjecajni članovi HSS-a počeli su prilaziti NOP-u i zagovarati ciljeve narodnooslobodilačke borbe. Kapitulacija fašističke Italije i zajedničke uspješne borbe jedinica 2. operativne zone i 28. divizije izazvale su prekretnicu u oružanoj borbi u Zagrebačkoj oblasti.

Neposredno nakon odlaska 28. divizije, u početku decembra 1943. god., u sastavu 2. operativne zone bile su ove jedinice (više od 5.000 boraca): dvije brigade (Udarna brigada »Braća Radić« i Moslavačka brigada), Kalnički, Moslavački, Zagorski, Zagrebački i Bjelovarski partizanski odred. Priliv novih boraca bio je u svim odredima masovan, ali oružja nije bilo dovoljno. Dobro je bila naoružana jedino Međimurska četa radi izvođenja akcija u okupiranom Međimurju.

Zbog naglog porasta broja boraca borbena sposobnost i čvrstina jedinica dovedeni su u pitanje. Nedostajao je kadar koji nije bio dovoljno politički i vojnički izgrađen za zadatke koje je donosilo stvaranje brigada i divizija i sve veće i složenije borbe. Dodamo li tome i nedostatak oružja, zaokružili smo sliku razdoblja masovnog poleta oružanog ustanka u Zagrebačkoj oblasti sa svim onim što je ograničavalo njegovo širenje. Zato su organizirani vojni tečajevi i osnovana podoficirska škola pri Štabu 2. operativne zone.

Postojanje velikog teritorija nudilo je vrlo povoljne mogućnosti za organizaciju NOO, vojnih područja i rad rukovodstava Partije, SKOJ-a, USAOJ-a i AFZ-a. Formiranje Kalničkog vojnog područja u Velikom Pogancu, s komandama mjesta u Koprivnici, Ludbregu i Varaždinskim Toplicama; Moslavačkog vojnog područja u Podgariću, s komandama mjesta u Čazmi i Garešnici; Bjelovarskoga vojnog područja u Gornjim Sredicama s komandom mjesta u Đurđevcu, te širokom mrežom straža i relejnih stanica prema susjednim teritorijama, poboljšalo je i olakšalo informiranje jedinica, njihovo snabdjevanje i prehranu.

Istovremeno treba istaknuti da je neprijatelj, trpeći gubitke u borbama s jedinicama 2. operativne zone i 12. i 28. divizije, bio sve demoraliziraniji. To se pogotovu odnosilo na redove domobranstva, najvećim dijelom pasivne ili angažirane u lokalnim akcijama u blizini obližnjih garnizona: Varaždina, Bjelovara i Križevaca, ili na zaštiti pruga Zagreb-Novska, Križevci-Zagreb

(pruga Križevci—Koprivnica od sela Majurec do Drave prema Gyekenyesu bila je još 1943. god. u jesen srušena i izbačena iz upotrebe).

Zbog onesposobljavanja za upotrebu ceste Varaždin-Zagreb od sela Komina do Varaždin Brega i željezničke pruge od Zlatar Bistrice do željezničke stanice Varaždinske Toplice, neprijateljski garnizon Varaždin morao se snabdjevati zaobilaznim putem preko Celja i Čakovca. Puna tri mjeseca, od kraja oktobra 1943. do početka februara 1944. godine, ustaško-domobranski garnizon u Varaždinu bio je odsiječen od neposrednih i najkraćih opskrbnih veza sa Zagrebom. Upravo ta činjenica pokazuje borbenu sposobnost i moral neprijatelja i stalno rastuću snagu NOP-a u Zagrebačkoj oblasti. U takvim okolnostima, NOP na pragu 1943/1944. godine, bilježi veliki porast, stvara nove brigade i prve divizije.

Akcije jedinica 2. operativne zone u neposrednoj blizini Zagreba i većih mjesta kao što su Varaždin, Bjelovar, Križevci i Krapina, širenje i učvršćenje slobodnog teritorija u neposrednoj blizini tih mjesta, pozitivno su se odrazili na dolazak novih boraca u jedinice 2. operativne zone, uglavnom dobrovoljaca. Najjači izvori novih dobrovoljaca nalazili su se na slobodnom teritoriju Moslavine, Bilogore, Podravine, Kalnika, Prigorja, Hrvatskog zagorja i grada Zagreba. U tome je naročito prednjačilo Hrvatsko zagorje odakle je do januara 1944. god. u naše redove stupilo oko 1.400 boraca.

Upravo te činjenice i vrlo povoljna vojno-politička situacija stvorena kapitulacijom Italije, uspjesi NOV-a širom zemlje i na području Zagrebačke oblasti omogućili su stvaranje i prve divizije u 2. operativnoj zoni sjeverno od Save.

U selu Lipovčani kod Čazme je 12. decembra 1943. god. od dva bataljona Zagrebačkog i po jednog bataljona Bjelovarskog i Moslavačkog PO stvorena brigada »Matija Gubec«, treća brigada u 2. operativnoj zoni u Zagrebačkoj oblasti. Brigada je imala 650 boraca i rukovodilaca. Istim naređenjem Glavnog štaba NOV i POH, naređeno je Štabu 2. operativne zone da od brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec« formira diviziju. Tako su 15. decembra 1943. god. u slobodnom selu Mali Poganac na Kalniku, prikupljene prištapske jedinice i osnovan Štab 32. divizije, u prisutnosti komandanta 2. operativne zone Vladimira Matetića i politkomesara Ivana Šibla. Iz Malog Poganca Divizija je, u skladu s operativnim planom Štaba zone, krenula u dolinu Bednje i južno od planine Ivanščice u Hrvatsko zagorje i sjeveroistočni dio kotara Zlatara.

U pokretu prema Zagorju, 24. decembra, na Varaždin Bregu 32. divizija vodi prvu uspješnu borbu protiv dijelova Pavelićevoga tjelesnog sdruga (PTS), 4. januara 1944. napada Zlatar, pošto je prethodno razbila ustaška uporišta u Gornjoj Batini i selu Belcu u blizini Zlatara. Zbog intervencije jačih neprijateljskih snaga iz Zagreba, Marije Bistrice i Donje Stubice, Zlatar tada nije zauzet.

U međuvremenu je neprijatelj iskoristio odsutnost 32. divizije sa slobodnog teritorija Kalnika, i 7. januara 1944. godine, snagama 1. pješačke pukovnije, tenkovske grupe PTS i vodom brdskih topova iz Varaždina, prodro u Ludbreški Ivanec i zapalio selo, ne bi li, uništenjem toga ustaničkog sela, onemogućio daljnje zadržavanje rukovodstva (Štaba Zone, Okružnog komi-

teta KPH za okrug Varaždin, Oblasnog komiteta za zagrebačku oblast i dr.) u tom kraju.

U početku januara 1944. godine Vrhovni je štab odobrio Glavnom štabu NOV i POH formiranje 10. korpusa. Radi sprovođenja te direktive, u drugoj polovici januara 1944. godine u Štab Zone u Rasinju stigli su politički komesar Glavnog štaba Rade Zigić i član CK KPH Marko Belinić. Trebalo je da se Štab 2. operativne zone, preformira u 10. korpus i da se formira 2. moslavačka brigada koja će ući u novostvorenu 33. diviziju.

Preformiranje jedinica i Štaba 2. operativne zone obavljeno je 19. januara 1944. godine u oslobođenoj Rasinji u blizini Koprivnice. U Koprivnici je, od dva bataljona 1. moslavačke brigade (2. brigada 2. oper. zone) i jednog bataljona Bjelovarskog PO, formirana brigada koja je ušla u sastav 33. divizije NOVJ. Do stvaranja Štaba Istočne grupe PO (14. marta 1944), u privremeni sastav 33. divizije ušli su Moslavački i Bjelovarski partizanski odredi. Na dan formiranja, 33. je divizija bez odreda imala 1.665 boraca u rukovodilaca.

Istog je dana u Rasinji osnovan i Štab Zapadne grupe PO u čiji su sastav ušli Kalnički, Zagorski i Zagrebački odred. Štab te grupe odreda trebalo je da osnuje zagorsku diviziju.

Štab 2. operativne zone preimenovan je u Štab 10. korpusa, »Zagrebačkog«, NOV i POJ. Na dan formiranja Korpusa brojno stanje ljudstva i naoružanja bilo je: 7.000 boraca i rukovodilaca, 4.600 pušaka, 72 puškomitraljeza, 134 automata (šmajsera), 33 teška mitraljeza, 5 protutenkovskih topova i 1 protutenkovska puška. U taj broj uračunat je i 3. diverzantski bataljon, formiran na području 2. operativne zone, sa 124 borca i rukovodioca.

U operativno područje Korpusa više nije spadao raniji teritorij 2. operativne zone južno od rijeke Save (Zumberak, Pokuplje i Turopolje).

U operativni sastav Korpusa ušle su: 32. i 33. divizija, Zapadna grupa partizanskih odreda i 3. diverzantski bataljon.